

Za literárnym historikom a kritikom Ivanom Kusým*

(6. apríla 1921 – 10. februára 2000)

V posledných týždňoch sme odprevádzali už niekoľko významných osobností z literárnej oblasti. Mne dnes pripadla úloha rozlúčiť sa v mene pracovníkov Ústavu slovenskej literatúry i Predsedníctva SAV s dlhoročným riaditeľom tohto ústavu, s naozaj vzácnym človekom, vynikajúcim literárnym vedcom, historikom a kritikom – Ivanom Kusým.

S obdivom i závisťou sme ho nazývali chodiacou, či živou encyklopédiou. Od raného detstva vo farárskej rodine obklopený časopismi a knihami (a od prírody asi obdarený superzvedavosťou) vari do poslednej chvíle pozorne sledoval všetky literárne novinky, a prečítané si do detailov aj pamätal. Radi sme využívali tento jeho dar – a on nikdy nebol skúpy ani na fakty, ani na rady. Rozširovať obzor a pomáhať najmä mladším kolegom považoval za najprirodzenejšiu samozrejmosť. Medzi ním a mojou generáciou bol iba desaťročný rozdiel – kvôli postaveniu i postave a vykonanej práci nám však pripadal oveľa dospeljší. Neuveriteľne rýchlo nás však prijal za kolegov – a najmä po päťdesiatom, keď sa stal riaditeľom – žičlivo a srdečne za priateľov, ktorých vedel ubrániť aj pred perzekučnými pokusmi vrchnosti. V ovzduší, pokojnom, kamarátskom i tvorivom – aké vedel okolo seba udržiavať, sa výborne pracovalo i žilo. Najmä v prelomových šesťdesiatych rokoch, v období črtajúcich sa príznakov normálnejšieho, slobodnejšieho myslenia i konania. Nie náhodou sa takýmto vedením ústavu potom pred normalizátormi zdiskreditoval...

Hoci Ivan Kusý vyrastal v prostredí kultúrne citlivom, po maturite na turčiansko-svätomartinskom gymnáziu sa zapísal na medicínu, rýchlo však vymenil vidinu bieleho pláňa a skalpela za štúdium slovenčiny, filozofie a dejín umenia. Zvidel sa mu štrukturalistický metodologický prístup najmä pri chápaní moderného umenia (blízka mu bola lyrizovaná próza a poézia nadrealistov), z minulosti ho zaujal romantizmus, dielo a názory Hurbanove (o ňom napísal aj dizertačnú prácu). Rodinné zázemie a výskum štúrovského obdobia (možno aj popri iných okolnostiach) – priviedli ho v lete 1944 do literárnohistorického odboru Matice slovenskej. Nestihol sa pustiť do výskumnej práce, lebo sa s kolegami zapojil do Povstania.

Po vojne rozvinul obdivuhodne plodnú, priam horúčkovitú prácu: okrem iného spoluredigoval Slovenské pohľady, Literárnohistorický zborník a prispieval do nich. V Knižnici Slovenských pohľadov pripravil na vydanie desiatky kníh modernej slovenskej prózy, ale i poézie. (Popritom stihol byť dramaturgom Komorného divadla v Martine.) V Matici slovenskej sa definitívne sformoval ako náročný, ale chápaný a mienkotvorný kritik najmä súčasnej prózy, i ako erudovaný literárny historik. (Po niekoľkých štúdiách s problematikou romantizmu vydal monografiu *J. M. Hurban*, 1948.)

* Rozlúčková reč v bratislavskom krematóriu na pohrebe PhDr. Ivana Kusého, DrSc., 17. 2. 2000.

Neuveriteľne plodné matičné obdobie prerušil vývin po februári 1948, keď sa nad MS začalo zmrákať, stratila vedecké odbory, časopisy atď. Ivan Kusý po krátkom vedení matičného sekretariátu v Bratislave prešiel (1951) do SAVU ako zástupca riaditeľa ÚSL. Pokračoval v redigovaní klasických diel, pričom sa venoval najmä Vajanskému, Timrave a Šoltésovej – a neodstúpil od tejto trojice po celé nasledujúce desaťročia – ako uznávaný editor, autor inštruktívnych doslovov a poznámok. Sústavne komentoval aj novú prózu, pričom sa sústreďoval predovšetkým na diela o Povstaní (*Premeny povstaleckej prózy*, 1974; *Povstalecká próza*, 1984).

Jeho aktivita sa vystupňovala od druhej polovice päťdesiatych rokov, keď sa stal hlavným redaktorom ústavného časopisu Slovenská literatúra (1956) a o rok riaditeľom Ústavu slovenskej literatúry i predsedom Kolégia vied o umení SAV. Bolo to pre naše pracovisko osudovo šťastné rozhodnutie – pre spomenutú tvorivú a žičlivú atmosféru, v ktorej okrem iného mohli vzniknúť dosiaľ najrozsiahlejšie – päťzväzkové *Dejiny slovenskej literatúry*. Výdatne spolupracoval na ich koncepcii a bol spoluautorom 3., 4. a 5. zväzku (1965, 1975, 1984). Zásluhou politického dozoru sa toto veľké dielo síce nevyhlo dobovým ideologickým obmedzeniam, dodnes však nebolo prekonané množstvom zhromaždeného materiálu, ani mnohými novými metodologickými prístupmi.

Pravdaže, neúnavného Ivana Kusého plne neabsorbovala ani zložitá a časovo náročná práca na *Dejinách*. Napriek nekvalifikovaným úsiliam pochybnej vrchnosti aj jeho zásluhou v edičnej činnosti napokon prevážilo umelecké hľadisko, prekonal sa a odmietli dogmatické prístupy v „prehodnocovaní“ a okypťovaní diel minulosti. Výrečným dokladom a príkladom sú najmä jeho reedície diel Timravy a Vajanského, opatrené starostlivými štúdiami a komentármi, zásluhou ktorých sa aj diela týchto dvoch autorov opäť stali skutočným „zlatým fondom slovenskej literatúry“ i školou pre ostatných editorov. V porevolučnom virvare sme to dosiaľ nestihli oceniť. Takisto sa akosi pozabudlo a nestihla sa zhodnotiť ani vedecká, literárnohistorická a interpretátorská „labutia pieseň“ Ivana Kusého – prvé dva diely rozsiahlej trojzväzkovej monografie o celoživotnom diele zaznávaného a odsúvaného S. H. Vajanského. Azda sa tak stane po vyjdení posledného zväzku. Na osoh „nám i budúcim“. A ako vďaka autorovi nezvyčajnej trilógie.

Nič ľudské nebolo Ivanovi Kusému cudzie. Z celého jeho počínania bolo cítiť skutočnú človečinu. Možno aj preto, že mal mimoriadne vyvinutý zmysel pre rodinu, pre rodinný život. Táto sympatická „zaťaženosť“, zdedená zrejme z domácej tradície, prelievala sa aj na pracovníkov Ústavu slovenskej literatúry SAV. Jeho zásluhou prevládala spomenutá už pokojná a priateľská, završene až rodinná atmosféra, žičlivá pre prácu i medzikolegiálne vzťahy. Hoci mal svoje zásady a koncepcie, toleroval a umožňoval multimetodický výskum, riaditeľsky nevnucoval témy, problémy, úlohy. Chápavý, tolerantný, ochotný pomáhať – bol tento nesmierne vzdelaný, veľký chlap, stále však s otvoreným srdcom a dušou hravého chlapca. Naozaj sme mu srdečne vďační za mnoho...

Štefan Drug